

ELEKTRON TİCARƏTDƏ ESG PRİNSİPLƏRİNİN İNTEQRASIYASI VƏ DAVAMLI İNKİŞAF

GÜLŞƏN KƏRİMOVA

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin magistranı

E-mail: gulsenkerimova0@gmail.com

Hər hansı fiziki sənədləşməyə ehtiyacı aradan qaldıraraq rəqəmsal platformalar vasitəsilə şirkətlər və şəxslər tərəfindən məhsul və xidmətlərin alınması və satışı prosesi e-ticarət adlanır. Pul, vəsait və məlumatların tranzaksiya edilməsi də e-ticarət hesab olunur [1]. Elektron ticarətdən istehlakçıların daha çox istifadəsinin əsas fərqləndirici səbəblərindən biri rahatlıq tələbidir. Rahatlıq və qənaətin birləşməsi pərakəndə ticarət və pul əməliyyatları ilə bağlı fikirlərimizdə inqilab yaradıb. 1960-cı illərdə primitiv elektron məlumat sövdələşmələrindən və 1994-cü ildə ilk onlayn ticarət əməliyyatlarından tutmuş Amazon və eBay kimi e-ticarət nəhənglərinin müasir populyarlığına qədər zəngin tarixə malikdir [2].

Artıq təxminən, yarım əsrlik mövcudluğuna rəğmən, onlayn ticarət son iki onillikdə xüsusilə böyük aktualıq qazanmışdır. Bu canlanmanın xüsusi səbəbləri hamımızın xəbərdar olduğu tendensiyalar və evdən alış-verişimizi əlverişli hala gətirən texnoloji infrastrukturun inkişafına bağlıdır. Elektron ticarət sürətlə inkişaf etdikcə bu infrastrukturun iqtisadi həyata təsiri daha çox olur. E-ticarət sahəsi həmişə innovasiyaların fəal şəkildə tətbiq olunduğu bir sahə olub və ümumilikdə innovativ sahibkarlığı artıran yeniliklərin sınaqdan keçirilməsi və tətbiqi üçün şəraitdir [2, s. 85]. Bu sahə təbiətə digər bir çox sahə ilə, o cümlədən - ekologiya, sosiologiya və biznes mühiti ilə qarşılıqlı əlaqədədir.

Beləliklə, ətraf mühitə, sosial cəmiyyətə, korporativ idarəetməyə birbaşa bağlılığı elektron ticarəti ESG konsepsiyasının anlayışları ilə qovuşdurur. ESG (Environmental, Social, and Governance) anlayışı, şirkətlərin fəaliyyətlərini yalnız iqtisadi mənfəətə əsaslanmaqla deyil, eyni zamanda ətraf mühitə, cəmiyyətə və idarəetmə qaydalarına təsirini nəzərə alaraq dəyərləndirən bir yanaşmadır. ESG prinsipləri ətraf mühitin qorunması (Environmental), sosial məsuliyyətlər (Social) və şəffaf və etik idarəetmə (Governance) sahələrində şirkətlərin davranışlarını tənzimləyir. Bu abreviatura haqqında son illər ərzində eşitməyə başladığımızı söyləmək düzgündür, lakin ESG konsepsiyası 1960-cı illərdən bəri mövcuddur. Terminin “korporativ sosial məsuliyyət” və daha sonra “korpo-

rativ davamlılıq” ifadəsi kimi istifadə olunmasından dörd onillikdən çox vaxt keçir, lakin bu gün ESG kimi bildiyimiz forma 2004-cü ildə ortaya çıxdı.

İqlim böhranı reallığı istehlakçıların gözləntilərində, münasibətlərdə və təşkilatların narahatlıqlarında dəyişiklik yaradır. Getdikcə artan sayda istehlakçılar özlərini sosial və ekoloji məsuliyyət prinsiplərini müdafiə edən və bu təcrübələri davam etdirən brendlərlə əlaqələndirirlər, o cümlədən investorlar və hökumətlər bu amilləri getdikcə daha çox nəzərə alır və ətraf mühit üçün əlverişli şəraitlə bağlı qanunvericilik tətbiq edirlər. İnvestorlar bu standartlara uyğun gələn şirkətləri dəstəkləmək üçün öz resurslarını ayırmağa çalışırlar. ESG sərmayəsi investorlar üçün vacib hala gəlib, çünki ESG prinsiplərinə üstünlük verən firmaların səhm qiymətlərinin daha az ESG reytinginə malik olanlara nisbətən daha sabit qalmağa meyilli olduğunu və daha yaxşı performans göstərdiyini anlaşırlar.

Əgər ESG-nin şirkətlər üçün əsas konsepsiyalarını ümumiləşdirsək:

Ekoloji amillər: Karbon emissiyaları, su istehlakı, tullantıların idarə edilməsi, biomüxtəliflik və iqlim riskləri kimi şirkətin ətraf mühitə təsiri.

Sosial amillər: Şirkətin cəmiyyətlə qarşılıqlı əlaqəsi, o cümlədən işçi münasibətləri (iş şəraiti, təhlükəsizlik, müxtəliflik, bərabərlik və inklüzivlik), insan hüquqları, yerli icmalara və istehlakçılara təsiri, işçilərin sədaqəti və məmnunluğu, istehlakçıların düzgün məlumatlandırılması.

İdarəetmə amilləri: Korporativ idarəetmə strukturu, etik standartlar, qərarların qəbulunda şəffafıq, korrupsiyaya qarşı mübarizə və lobbiçilik kimi korporativ idarəetmə və biznes təcrübələri.

Bu anlayışla bağlı olan nüanslardan bəziləri aşağıdakılardır:

- ESG-hesabatları – şirkətin Ətraf Mühit, Sosial və İdarəetmə prinsiplərinə riayət etməsini izah edən qeyri-maliyyə açıqlamalarını təmsil edir.

- ESG-reytingləri - müəyyən ESG-meyarlar sisteminə uyğun olaraq müəyyən bir şirkətin fəaliyyəti ilə bağlı analitik agentliklər tərəfindən tərtib edilən ballardır.

- ESG-investisiyaları – Səhmdarın gəlir əldə etmək istədiyi, eyni zamanda ətraf mühitin davamlı tərəqqisinə müsbət təsir göstərmək istədiyi hallarda ESG strategiyalarını həyata keçirən müəssisələrin səhmlərinin alınmasıdır.

Əvvəlki illərə nəzərən ekoloji qanunvericiliyin inkişafı və nəzarət tədbirlərinin tətbiqi artması ilə indi bu prinsiplərə istinad və uyğunluğa tələb artıb. Bir çox korporasiyalarda belə standartlar var. Məsələn, 2023-cü ildə Aİ-də qüvvəyə minən Korporativ Davamlılıq Hesabatlılığı Direktivinə əsasən, Aİ daxilində təxminən 50.000 şirkət hər il ətraf mühit, sosial və korporativ idarəetmə məsələləri ilə bağlı hesabat verməli olur [3]. Sustainability və MSCI kimi təşkilatlar tərəfindən hazırlanmış qiymətləndirmə sistemlərinin meydana çıxması ilə investorlar indi həmin təşəbbüslərdən əldə edilən maliyyə gəlirləri ilə yanaşı şirkətlərin ESG təşəbbüslərini də qiymətləndirə bilirlər [4].

E-ticarət platformalarında ESG layihələrinin tətbiqi müasir dövrün mühüm məsələlərindən biridir, lakin bunun qarşısında bir sıra çətinliklər və imkanlar da mövcuddur.

İlk növbədə, ekoloji (Environmental) tərəf nəzərə alındıqda, e-ticarət şirkətləri karbon izlərinin azaldılması, enerji səmərəliliyinin artırılması və təkrar emalın təşviqi kimi məsələlərlə üzləşirlər. E-ticarət sahəsində yüksək məbləğlərdə logistika və daşıma əməliyyatları həyata keçirildiyindən, bu sahədə ekoloji təsirlərin azaldılması üçün effektiv həllər tapmaq çətinidir.

Sosial (Social) məsələlərə gəldikdə, əmək hüquqları, bərabərlik, müştəri hüquqlarının qorunması və sosial məsuliyyətin artırılması kimi sahələrdə müvafiq tələblərin yerinə yetirilməsi önəmli olsa da, müxtəlif bazarların sosial və iqtisadi şərtləri bu tələblərin universal tətbiqini çətinləşdirir.

İdarəetmə (Governance) məsələlərinə gəldikdə isə, şəffaflıq, etika və hüquqi tələblərə uyğunluq məsələləri önə çıxır. Çətinliklərdən biri də, ESG prinsiplərinin hər birinin inteqrasiyası üçün resursların və müvafiq texnologiyaların əldə edilməsi, eləcə də müxtəlif təchizat zəncirlərində bu prinsiplərin təmin edilməsi üçün həm texniki, həm də maliyyə baxımından böyük investisiyalar tələb etməsidir.

Lakin, bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, ESG prinsiplərinin tətbiqi e-ticarət sahəsində həm də bir çox imkanlar yaradır. ESG layihələri, şirkətlərə marka dəyərini artırmaq, müştərilərin etibarını

qazanmaq və davamlı inkişafı təşviq etmək kimi mühüm üstünlüklər təmin edir. Həmçinin, bu prinsipləri həyata keçirən platformalar, bazarda daha yüksək rəqabət üstünlüyü qazanaraq, investorlar və digər tərəfdaşlarla daha güclü əlaqələr qurma şansı əldə edirlər. Bu səbəbdən, ESG prinsiplərinin tətbiqi həm çətinliklərlə, həm də geniş imkanlarla zəngin bir sahə olaraq qalır.

Ətraf Mühitin Davamlılığı – Amazon-un İqlim Vədi

İqlim dəyişikliyi və artan karbon emissiyaları fonunda, aparıcı e-ticarət platformalarından biri olan Amazon, daha enerji səmərəli gələcəyə sadiqliyini nümayiş etdirərək davamlılıq söylərini artırmağa yönəlib. Amazon, Climate Pledge vasitəsilə e-ticarət sektorunda həmyaşıdları arasında liderlik edir. Climate Pledge 2040-cı ilə qədər xalis sıfır karbona nail olmağı hədəfləyən təşəbbüsdür.

Etik Mənbə – SHEIN-in Təchizat Zəncirinin Gücləndirilməsi Layihəsi

SHEIN ən böyük global geyim e-ticarət platformalarından biri olub bütün dünya üzrə təchizat zəncirlərində fabrik standartlarını təkmilləşdirmək üçün 15 milyon dollardan çox pul vəd edib. Təchizat zəncirində əmək şəraitini və ekoloji təcrübələri yaxşılaşdırmağı hədəfləyən SHEIN-in məqsədi 2024-cü ilin sonuna qədər 100, dörd il ərzində isə 300-ə qədər layihəni tamamlamaqdır [5].

Mühit üçün Texnologiya – Alibaba-nın Yaşıl Logistikası

Alibaba-nın ətraf mühitə təsirini azaltmaq üçün təşəbbüsünün bir hissəsi olan Yaşıl Logistika layihəsi 2020-ci ildə karton, plastik və etiket kimi qablaşdırma materiallarının istifadəsini azaltmaq, çatdırılma səmərəliliyini artırmaq və təkrar emal variantlarını təklif etmək məqsədi ilə başlamışdır. Bundan əlavə, Alibaba müsbət sosial və ekoloji dəyişiklik yaratmaq üçün texnologiyadan istifadə edən “Tech for Change” proqramı vasitəsilə ekoloji cəhətdən təmiz qida istehsalını təşviq edir [5].

Coupage-in ESG məziyyətləri

Koreyanın aparıcı şirkətləri adətən ətraf mühit və korporativ cəhətdən məsuliyyətliyərlər. Onlardan biri olan nüfuzlu Coupage şirkəti də biznes siyasətlərinin sadəcə pul-kredit, qanun və qayda məqsədlərindən ibarət olmadığını əyani sübut etməyə çalışmışdır.

Şirkətin 2023-cü ildə əldə etdiyi əsas ESG məqamları bunlardır: (Coupage, Inc.)

- Coupang işçiləri arasında təmsil olunan 40+ millət;
  - 2022-2023-cü illərdə əlilliyi olan işçilərin iş qəbulunda 20+% artım;
  - Cənubi Koreyadakı bütün icra və logistika mərkəzlərinin 100%-i ISO45001 sertifikatlı;
  - 2022-ci ildən bəri elektrikli avtomobil (EV) şarj cihazlarında 180% artım;
  - Cənubi Koreyada bağlamaların 85+%-i əlavə qutu qablaşdırma olmadan çatdırılır;
  - Coupang Private Label Brand proqramında təchizatçıların 90+%-i kiçik və ortaölçülü istehsalçılardır;
- Ekodavamlılığın ölçülməsi üçün metriklər təklif edən hiperskalatorların özlərinin davamlılığa yanaşmasına nəzər salaq: [7].
- Aparıcı bulud servis provayderləri – "Microsoft Azure", "Amazon Web Services" (AWS) və "Google Cloud Platform" (GCP) davamlılıq üçün əhəmiyyətli öhdəliklər götürüblər. Aşağıda onların davamlılıq praktikasının müqayisəsi aparılır:

Cədvəl 1: Aparıcı hiperskalatorlar tərəfindən davamlılıq təcrübələrinin müqayisəsi

Xüsusiyyət/Provayder	Microsoft	Amazon	Google
Yenilənə bilən enerji Öhdəliyi	2025-ci ilə qədər 100% bərpa olunan enerji	2025-ci ilə qədər 100% bərpa olunan enerji	2030-cu ilə qədər 100% bərpa olunan enerji
Karbon neytrallığı	2030-cu ilə qədər karbon mənfiyyəti	2040-cı ilə qədər xalis sıfır karbon	2030-cu ilə qədər karbonsuz enerji
Su istifadəsi	2030-cu ilə qədər su istehlakı müsbət	Su idarəçiliyi təşəbbüsləri	Su idarəçiliyi təşəbbüsləri
Enerji səmərəliliyi	Qabaqcıl soyutma texnologiyaları	Xüsusi enerjiyə qənaət edən avadanlıq	Enerji səmərəliliyi üçün maşın öyrənməsi

Mənbə: Korada L. 2024: s.6.

ESG siyasətlərinin lokal təsirləri: Azərbaycanda necə tətbiq oluna biləcəyinə dair mülahizələr
Ekoloji baxımdan, Azərbaycanda təbii sərvətlərə

əsaslanan iqtisadiyyatın mövcudluğu ESG prinsiplərinin tətbiqini çətinləşdirə bilər, çünki təbiətə zərər vuran sənaye fəaliyyətləri hələ də dominantdır. Lakin, dövlətin "yaşıl" enerji və davamlı inkişaf sahələrində addımlar atması bu siyasətlərin yerli səviyyədə tətbiqinə zəmin hazırlaya bilər.

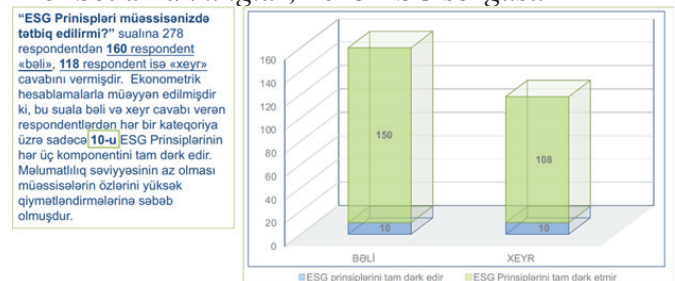
Sosial sahədə Azərbaycanda aktiv problemlərdən olan əmək hüquqları və sosial bərabərlik məsələlərinə diqqət yetirilməsi ESG prinsiplərinə uyğunluğunu artırır, amma hələ də bu sahələrin hüquq, təfəkkür cəhətdən təkmilləşməyə ehtiyacı var.

2023-cü ildə KOBİA (Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi) tərəfindən ekoloji, sosial və korporativ idarəetmə prinsiplərinin tətbiqinin stimullaşdırılması və təşviqi üzrə biznes subyektlərində ESG barədə məlumatlılıq səviyyəsinin və onların bu istiqamətdə müvafiq ehtiyaclarının öyrənilməsi məqsədilə ətraflı sorğu keçirilmişdir. Sorğu hər ölçüdə - iri, orta, kiçik və mikro sahibkarlıq subyektləri arasında, eləcə də bütün iqtisadi rayonlar və bütün sektorlar üzrə respondentlər arasında aparılmışdır [8].

Nəticə olaraq, təəssüf ki, ölkə üzrə ESG prinsiplərinin anlaşılma dərəcələri və tətbiqi vəziyyəti yüksək qeydə alınmayıb. Sorğu çərçivəsində verilmiş cavabların təhlilinə əsasən, ölkə üzrə sorğuda iştirak etmiş 278 müəssisədən yalnız 10-u və ya 3,5%-i ESG prinsiplərini tətbiq edir.

Şəkil 1: ESG prinsiplərinin tətbiqi vəziyyəti, müəssisə sayı göstərilir

Mənbə: azranking.az, 2023 ESG sorğusu

Respondentlərin çətinliklər, maneələrlə bağlı suallara verdikləri cavablara əsasən, ESG prinsiplərini tətbiq etmək üçün ətraflı izah və məlumatlandırma, əlavə bilik və bacarıq, insan resursları ilə bağlı ehtiyaclar birinci dərəcəli ehtiyaclar hesab olunur. Vergi güzəştləri, subsidiya, mövcud qanunvericilikdə dəyişiklik və güzəştli kreditlər isə ESG prinsiplərini

tətbiq etmək üçün ikinci dərəcəli ehtiyaclar hesab olunur [8].

Ekoloji təmiz istehsala yönəlmiş yerli layihələr ətraf mühitə mənfi təsirləri azaltmaqla yanaşı, yeni iş yerləri də yarada bilər. Təhsilə, səhiyyəyə, kiçik və orta biznesin inkişafına dəstək kimi sosial təşəbbüslər əhalinin həyat keyfiyyətini yaxşılaşdıracaq və sosial gərginliyi azaldacaq.

Azərbaycan bərpa olunan enerji mənbələri sahəsində öz potensialını inkişaf etdirməyə çalışır ki, bu da ölkənin istixana qazı tullantılarını 2050-ci ilə qədər 40% azaltmaq planının vacib hissəsidir. Ölkə 2030-cu ilə qədər bərpa olunan enerji gücünü 30%-ə çatdırmaq və yaşıl enerji sahəsində lider olmaq üçün mövcud enerji sistemini şaxələndirmək niyyətindədir [9].

COP29 çərçivəsində Azərbaycanın ətraf mühit, sosial məsuliyyət və korporativ idarəetmə, yəni ESG təcrübələri və təşəbbüsləri üzrə vahid onlayn məkanın – ESGhub.az platformasının təqdimatı keçirildi. Yeni platforma - ESG Hub təşkilatların ESG prinsiplərini gündəlik fəaliyyətlərinə və uzunmüddətli strategiyalarına daxil etmələrini asanlaşdırmaq üçün geniş imkanlar təqdim edir [9].

Bütün araşdırmalara və əldə edilən təcrübələrə əsasən əminliklə deyə bilərik ki, ESG sistemətiq yanaşma və bütün maraqlı tərəflərin fəal iştirakını tələb edən uzunmüddətli investisiyadır. Onların uğurla həyata keçirilməsi Azərbaycan kimi inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün daha davamlı və firavan gələcəyin yaradılmasına gətirib çıxarar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Pawan Prasad *E-Commerce and Socio-Economic Development // Salesian Journal of Humanities & Social Sciences, Vol. IV, No. 1 (May 2013), Page No: 72-79.*

2. Simakov, V. (2020). *HISTORY OF FORMATION OF E-COMMERCE ENTERPRISES AS SUBJECTS OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP. Three Seas Economic Journal, 1(1), 84-90.*

3. *Orxan Məmmədli məqalə: Nədir ESG? Banker.az 2024*

4. *Scott Herren ESG Nedir? ESG Yatırımının Gezegelimiz ve İşletmeler İçin Beş Faydası autodesk.com/tr/design-make/articles 2020*

5. *Alex Liu, How Leading E-Commerce Giants are Embracing ESG, 2023*

6. *Кузьмин Е.А., Денисевич Е.И. ESG-цели*

компаний и их влияние на электронную розничную торговлю, p. 57-61, (2022)

7. *Laxminarayana Korada (2024) Digital Transformation Balanced with Sustainability Goals. Journal of Engineering and Applied Sciences Technology. SRC/JEAST-E106.*

8. *azranking.az, 2023 ESG sorğusu*

9. *cop29.az, 2024.*

XÜLASƏ

Azərbaycanda ESG prinsipləri hələ beynəlxalq təcrübələrdə olduğu qədər tam inkişaf etməsə də, bu sahəyə maraq artır. Dövlət, xüsusilə ətraf mühitin qorunması sahəsində müxtəlif layihələr və təşəbbüslər həyata keçirir, məsələn, "Yaşıl enerji" sahəsində investisiyalar və ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı yeni qanunlar qəbul olunur. Lakin qanunvericilik və tətbiq sahəsində hələ də çatışmazlıqlar mövcuddur. Bir neçə ildir ki, ölkədəki iri şirkətlər sosial məsuliyyət və idarəetmə sahələrində daha çox şəffafıq və hesabatlılıq nümayiş etdirir. Lakin ESG prinsiplərinin geniş şəkildə tətbiqi və effektiv monitorinq mexanizmlərinin qurulması hələ də inkişaf mərhələsindədir. ESG-nin inkişafı ilə uzunmüddətli iqtisadi sabitlik və beynəlxalq investorların cəlb edilməsi mümkündür.

Açar sözlər: *elektron ticarət, esg, davamlılıq, ətraf mühit, sosial, idarəetmə*

Gulshan Karımova

Master student of Azerbaijan State

University of Economics

E-mail: gulsenkerimova0@gmail.com

Application of ESG projects on e-commerce platforms SUMMARY

Although the principles of ESG in Azerbaijan are not yet as fully developed as in international practices, interest in this area is growing. The state is implementing various projects and initiatives, especially in the field of environmental protection, for example, investments in the field of "green energy" and new laws on Environmental Protection are being adopted. However, there are still shortcomings in the field of legislation and application. For several years, large companies in the country have shown greater transparency and accountability in

the areas of Social Responsibility and management. However, the widespread application of ESG principles and the construction of effective monitoring mechanisms are still under development. With the development of ESG, long-term economic stability and attracting international investors are possible.

Keywords: *e-commerce, esg, sustainability, environment, social, management*

Гульшан Каримова
*Магистрант Азербайджанского
Государственного Экономического
Университета*
эл. почты: gulsenkerimova0@gmail.com

Применение ESG-проектов на платформах электронной коммерции

РЕЗЮМЕ

Хотя принципы ESG в Азербайджане еще не так полно развиты, как в международной практике, интерес к этой области растет. Государство реализует различные проекты и инициативы, особенно в области охраны окружающей среды, например, принимаются новые законы об инвестициях и охране окружающей среды в области "зеленой энергии". Но в сфере законодательства и практики все же есть недостатки. В течение нескольких лет крупные компании по всей стране демонстрировали большую прозрачность и подотчетность в области социальной ответственности и управления. Но широкое внедрение принципов ESG и создание эффективных механизмов мониторинга все еще находятся в стадии разработки. С развитием ESG возможна долгосрочная экономическая стабильность и привлечение международных инвесторов.

Ключевые слова: *электронная коммерция, esg, устойчивое развитие, окружающая среда, социальные сети, управление*